

OSMANLI'DA ZİRAAT EĞİTİMİ: HALKALI ZİRAAT MEKTEBİ

*Muammer DEMİREL**
*Fatma KAYA DOĞANAY***

ÖZET

Osmanlı'da Tanzimat Fermanı'yla başlayan dönemde birçok alanda yenileşme çabaları olmuş, bu arada ziraat alanı da ihmal edilmeyerek ülke tarımı geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmaların başında da bir ziraat mektebi açılması gelmiştir. İlk olarak 1847 yılında bir basma fabrikası açılması düşünüldüğünde Fabrikalar Müdürü Hüsnü Efendi böyle bir mektebin açılması konusunda çeşitli görüşmeler yapmıştır. Pamuk ziraatıyla ilgili olan bu ilk mektep Yeşilköy'de hava alanı yakınındaki Ayamama Çiftliği'nde açılmıştır.¹ Bu ilk ziraat mektebi ziraat tatbikat mektebidir. Üç sene sonra ise mektep Nafia Nezareti'ne bağlanmıştır. II. Abdülhamid, her alanda reformlara hız verdiğinde ziraat alanında uygulamalı modern bir mektebin yurt kalkınmasındaki önemini takdir ederek ziraat mektebi açılmasına karar vermiştir. 1891 yılında inşası biten mektebe ilk olarak Tıbbiye Mülkiyesi içinde Baytar Mektebi'ne giden 19 talebe yatılı olarak alınmış ve asıl talebe alımı bir sene sonra gerçekleşmiştir. Bu mektebin adı Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'dir. 1894'ten sonra baytar sınıfları İstanbul'daki binaya taşındığından Halkalı yalnız ziraat mektebi olmuştur. Öğrenim süresi dört senedir. Öğrencileri idadi öğrenimini tamamlamış kişilerden seçilmiştir. II. Meşrutiyet'ten sonra bu alanda da Avrupa'ya öğrenci gönderilmiş ve dönüşlerinde mektepte hoca olarak görev almışlardır. Mektep, I. Dünya Savaşı sırasında kapanmışsa da hükümet merkezi Ankara'ya taşındıktan sonra İstanbul Ziraat Mektebi adıyla yeniden açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ziraat Eğitimi, Ayamama, Halkalı, Ziraat Mektebi.

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bursa. mdemirel@uludag.edu.tr

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum.

¹ Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara, 1964, s. 80k.

ABSTRACT

Ottoman Agricultural Education and Halkalı School of Agriculture

Innovation efforts have been made in many areas during the Tanzimat era as well as in agriculture to improve agricultural production. First step in this effort was the establishment of a school of agriculture. In 1847, when working on a cotton print fabric project Hüsnü Efendi manager of fabrics, started meeting people in order to establish a school of agriculture, too. First Ottoman school of agriculture specialized on cotton production was established in Ayamama Farm, near Yeşilköy. This first school of agriculture was a practice school. After three years this school was given under the control of The Office of Public Works (Nafia Nezareti). As a part of his reform policy Sultan Abdulhamid II. has also decide to establish a modern and applied agricultural school due to its positive effects on state's development. The construction was completed in 1891 and 19 vet students from medicine school were registered as boarding students to the school of agriculture, the fresh registration of the new students started in the following year. The name of this first agricultural school was Halkalı School of Agriculture and Veterinary. In 1894 veterinary department has moved to another facility in Istanbul therefore school name was changed to Halkalı School of Agriculture. This four year school was accepting students graduated from idadis. During the 2nd Constitutional Monarchy period some students were sent to Europe in this subject and these students started teaching at school of agriculture after their return. Halkalı School of Agriculture was forced to close during the World War I, but when the state capital moved to Ankara this school was reopen under the name of Istanbul School of Agriculture.

Key Words: *Agricultural Education, Ayamama, Halkalı, School of Agriculture.*

GİRİŞ

Tarım İlkçağdan itibaren geleneksel yöntemlerle yapılmış, ziraat eğitimi de aynı geleneksel biçimde nesilden nesile öğretilerek devam ettirilmiştir. Ziraatta modernleşme Avrupa'da ilkönce İngiltere'de 18. yüzyılda başlamıştır. 19. yüzyılda tarımda tüm Avrupa'da yeni yöntem, teknik ve gübreleme geliştirilmiştir. Hayvancılıkta da ırk ıslahı ve bakım yöntemleri geliştirilmiştir. Tarım ve hayvancılıkta bu gelişmeler sağlanmaya başladıktan sonra modern anlayışın geniş kitlelere ulaştırılması için geleneksel tarım eğitiminin yerine modern tarım okullarının açılması sağlanmıştır. Avrupa'da başlayan modern ziraat eğitimi kısa süre sonra Osmanlı Devleti tarafından fark edilmiştir.

A- OSMANLI'DA İLK ZİRAAT MEKTEBİ

Osmanlı Devleti'nde her alanda modernleşme II. Mahmud ile başlamış, Tanzimat devrinde hızlanmış ve II. Abdülhamid devrinde ileri düzeye ulaşarak Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmıştır. Tanzimat devrinde eğitim kurumları geliştirilerek yaygınlaştırıldığı gibi geleneksel olarak sürdürülen tarımın da modern metotlarla yapılması için ilk adım atılarak çağdaş bir ziraat mektebi planlanmıştır. Tekstil sanayinin kurulmak istenmesi tarım alanında yeni verimli üretime geçilmesini teşvik etmiştir. İstanbul'da basma fabrikası inşaatına başlanmış ancak Osmanlı memleketlerinde ziraatı yapılmakta olan geleneksel pamuk kaliteli değildir. Birinci öncelik olarak kaliteli pamuk için ıslahat yapmak üzere diğer tarım ürünleri ile hayvan yetiştiriciliğinin dahi ıslahının sağlanması için ziraat mektebi açılması kararlaştırılmıştır. 1847 yılı başında açılması kararlaştırılan *Ziraat Mektebi*, İstanbul Küçükçekmece gölü yakınında *Baruthane-i Âmire*² yakınında bulunan *Ayapapa (Ayamama) Çiftliği*'nde³ açılmış ve bu çiftlik uygulama arazisi yapıldığı gibi devlet arazisi (*arazi-i miriye*) olan Uzun Köprü Çayırı ve Demirkapı arazisi de bu çiftlik ile birleştirilmiştir. Gerekli işçi ve öğrenciler peyderpey temin edilerek teorik ve uygulamalı eğitim vermeye başlanması kararlaştırılmıştır. Ziraat Mektebi'nin açılma kararı *Takvim-i Vekâyi*'nin 6 Safer 1263 (24 Ocak 1847) tarihli nüshasında yayınlanmıştır.⁴

Ziraat Mektebi'nde kısa genel kültür dersleri verilmiş, ancak ağırlıklı olarak ziraat, hayvancılık ve ziraî inşaat dersleri teorik olarak verilmiş ve

² Bu tarihte Baruthane-i Amire'nin modern tesisi Azadlu Baruthanesi olarak adlandırılmakta olup Küçükçekmece gölü kuzeyinde bulunmaktaydı, Semavi İyice "Baruthane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, V, s. 95.

³ Çiftliğin adı *Takvim-i Vekâyi*'de Ayapapa yazılmış olmasına rağmen kaynaklarda ve daha sonra bu çiftlikten bahseden belgelerde Ayamama olarak yazılmıştır. *BOA, İ.MMS, 133/5696*.

⁴ "...Ziraat ve hirasat madde-i nafiâsiyla hayvanat terbiyesinin memâlik-i mahrusâ-ı şahanedede bir vefk del-havâh icrâ-tı talim ve teallümüyle... der-dest-i inşa bulunan basma fabrika-ı hümâyûnu imalatının esası ve cüz'i azâmı bulunan pamuk eğerçe memalik-i devlet-i aliyenin mahâl-ı ma'lumesinde ziraat olunmakda ise de tohumunun usul-ı zer'i ve terbiyesi pek de yolunda olmadığından fabrika-ı hümâyûnların her bir malzemesine himmet buyurulmakda olduğu misillü iş bu pembe mahsulâtının dahi ber-vechi matlûb kuvve-i nebatesi olan mahllerde usul-ı zer'i ve terbiyesinin yoluna konulmasıve muallim-i merkumun mahsulât-ı saire-i aeziye ve hayvaniye haraset ve terbiyesine dahi vukufi tammi olduğundan mevâd-ı nafiâ-ı mülkiyenin hüsn-i istihsâli zımında İstanbul Baruthane-i Amiresi civarında kâin Ayapapa çiftliği talimhane şekline ifrâğı birle havalisinde olan arazi-i miriyeden Uzunköprü Çayırı ve Timurkapı arazisinin mezkûr çiftliğe rapu...", *Takvim-i Vakâyi*, 6 Safer 1263, Def'a: 318; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi, II*, İstanbul, 1940, s. 29.

uygulamaları yapılmıştır. Avrupa’da kullanılmakta olan çiftçi aletlerinin tamamı bu okulda kullanılmıştır. Bu okulda şu dersler okutulmuştur:⁵

<i>İlm-i hesap</i>	<i>Terkib-i arazi (Toprak analizi)</i>
<i>Coğrafya</i>	<i>İlm-i ziraat</i>
<i>Usul-ı hendese (Geometri)</i>	<i>Enva-ı bağçivanlık</i>
<i>Hikmet (Felsefe)</i>	<i>Şeker terkip ve istihsali</i>
<i>Yol ve köprücülük</i>	<i>İpek kurtları</i>
<i>İcmâlen teşrih-i hayvanat</i>	<i>Merinos koyun yetiştiriciliği</i>
<i>Miktar-ı kafiyyede fenn-i baytarı</i>	<i>Mufassalen ameliyat-ı ziraat</i>
<i>İlm-i nebatat (Bitki ilmi)</i>	

Ticaret Nezareti’ne bağlı olarak açılan Ziraat Mektebi’nin 1850 yılında öğrenci sayısı artınca masrafları çok ağırlaşmıştır. Bu masrafların ağırlaşması üzerine okulun geleceği ile ilgili bazı nazırların ve muallim Ağaton’un katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda Osmanlı Devleti’nin arazisinin verimliliği ve durumunun uygunluğundan dolayı ziraatın geliştirilmesi için mektebin devamının yararlı olacağı Ağaton’un verdiği rapor doğrultusunda kararlaştırılmıştır. Mektebin tesis edildiği arazinin öğrencilerin uygulamalı eğitim almalarına uygun olduğunun adı geçen hocanın ifadesinden anlaşıldığından kurulduğu yerde bırakılması⁶ uygun bulunmuştur. İdaresinin Nafia Nezareti’ne verilmesi, nizamnamesinin bu nezaret tarafından yapılması ve masraflarında tasarrufa gidilerek giderlerinin tamamının Nafia Nezareti bütçesinden karşılanması ancak gelecek aylarda bu masrafın bu nezarete ağır geleceğinden ve yapılacak aylık kesintilerinde yeterli gelemeyecektir. Mektebin masraflarında tasarruf sağlanması için düzenlenen öğrenci listesinde isimlerinin başına beş rakamı konulmuş olan öğrencilerin modern ziraatı uygulamaya yeterli bulduklarından bunların gerekli yerlere tayin edilmesi yararlı bulunmuştur. Geri kalanların da üç seneye kadar gerekli bilgileri uygulama yeterliliğine gelecektir. Aralarında modern ziraatı geliştirmeye yeteneği olanların Mekteb-i Tıbbiye’ye gönderilmesi uygun bulunmuştur.⁷ Bu irâde-i seniyyeden anlaşıldığına göre Mayıs 1850 tarihinde Ziraat Mektebi’nin üç sene sonra kapatılması kararı alınmıştır.

⁵ *Hadika Gazetesi* (28 Muharrem 1287/30 Nisan 1870)’den nakleden, *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, İstanbul, 1938, s. 192-193.

⁶ “...mevki’-i mevzû’unun şakirdânın tahsil-i ameliyat itmelerine müsaadesi olduğu dahi anlaşıldığından zikr olunan mektebin hâliyle ibkâsı...” *BOA, İ.DH*, 213/12416.

⁷ *BOA, İ.DH*, 213/12416, 26 Cemaziyelahir 1266 (10 Mayıs 1850).

Bu irâdeye eklenen iki listede öğrenci sayısı farklı gösterilmektedir. İlk listede Müslüman ve Gayrimüslim öğrencilerin toplam sayılar verilmektedir. Buna göre 19 Müslüman ve 28 Gayrimüslim olmak üzere toplam 47 öğrenci vardır. Mektepte 41 işçi çalıştırılmakta ve bu işçilere toplam 7.570 kuruş maaş ödenmiştir.

İkinci listede öğrencilerin isimleri yazılmıştır. Bu isim listesine göre 23 Müslüman ve 27 Gayrimüslim öğrenci vardı. Bu listede modern ziraatı yapma yeterliliğine sahip olup tayin edilmesi için isimlerinin üzerine beş rakamı konan öğrenci 4 Müslüman ve 7 Gayrimüslim olup toplam 11 kişi idi. Bu ikinci listede bulunan öğrenci sayıları daha gerçekçi görülmektedir.

Her iki listede de yer alan müdür, hocalar ve maaşları şöyledir:

Görevlilerin İsimleri	Maaşları (Kuruş)
Müdür Elhac Bekir Ağa	750
Muallim-i evvel Hoca Ağa	4.000
Muallim-i sâni Hoca Kiğörk	2.000
Muallim-i salis Hoca Frans	1.000
Ferhad Ağa	400

Mektebin 12.765 kuruş müteferrik masrafları olup aylık toplam 39.825 kuruşa varmıştır. Bu belgenin 28 Safer 1267 (1 Ocak 1851) tarihli ekinde Ağa mektebin direktörü olarak yazılmıştır. Mektebin giderlerinin ödenmesi Nafia Nezareti'ne bağlanmasına rağmen masraflar yine Maliye Nezareti'nden ödenememiştir. Ocak 1851 tarihine kadar dört beş ay öğrencilerin maaşları da ödenmediğinden öğrenciler perişan olup sızlanmışlardır.

Öğrencilerin maaşları ve sair giderleri ödenemeyip sersefil oldukları gibi mektep binasının bakım ve tamiri de yapılamamış ve öğrenciler için barınmak imkânsız hale gelmiştir. Hâlbuki Mayıs 1850 tarihli irâdede mektebin yerinin öğrencilerin tahsili için uygun olduğu, ancak bakımsızlıktan dökülen okul binasının artık kışın barınılamaz duruma geldiği yazılmıştır. Aynı belgede üç sene sonra mektebin kapanacağı yazılmış olmasına rağmen devletteki mali bunalım nedeniyle mektebin giderleri bir yıl dahi karşılanamamış ve bu yılın sonunda mektep binası kapatılmıştır. Ziraat Mektebi öğrencileri geçici kaydıyla Tıbbiye'ye nakledilmeleri kararı çıkmıştır.⁸ Bu karar Sadrazam'ın emri ile Mekteb-i Tıbbiye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bu yazıda da Ziraat Mektebi öğrencilerinin “*zarûret ve sefalet halinde*” olmalarından dolayı Tıbbiye'ye nakledildikleri vurgulanmıştır.⁹

⁸ BOA, İ.DH, 213/12416, 26 Cemaziyelahir 1266 (10 Mayıs 1850).

⁹ BOA, A.MKT.MVL,38/40; BOA, A.MKT.NZD, 25/74; Ergin, a.g.e., II, s. 472.

Ziraat Mektebi öğrencileri Mekteb-i Tıbbiye yapılmış olan Humbarahane kışlası içinde geçici olarak yerleştirilmiş, ancak öğrencilerin yerleştirildiği odalar harap olduğundan tamir edilmeleri için gerekli tahsisatın sağlanarak tamir edilmeleri emri 10 Ağustos 1852 (24 Şevval 1268) verilmiştir.¹⁰

Bu ilk Ziraat Mektebi kapandıktan sonra Türkiye’de ziraatın modernleşme ve ıslah çalışmalarına devam edilmiştir. Mektebin başmuallimi olan Ağaton Efendi’nin görevine son verilmemiş ve kendisine eski maaşından uygun bir miktar verilerek ziraat ve ticaretle ilgili Avrupa’da yazılmış kitapların Türkçeye tercümesi görevi verilmiştir.¹¹

İlk ziraat mektebi kapandıktan yaklaşık 19 yıl sonra 31 Temmuz 1870 (2 Cemaziyelevvel 1287) tarihinde çıkarılan bir irâde ile memleket ziraatını geliştirme adımları atılmış; ziraat eğitimi için bir Numune Çiftliği ve Meclis-i Ziraat kurulmuştur. Daha önce Ziraat Mektebi teşkil edilmiş olan Küçükçekmece bölgesinde Ayamama Çiftliği’nde bir Numune Çiftliği kurulmuştur. Bu Numune Çiftliği bir ziraat okulu gibi vilayetlerden getirilecek öğrencilerin iki sene müddetle ziraat fenlerinin teorik bilgileri verilerek uygulamaları yaptırıldıktan sonra tekrar vilayetlere gönderilecektir. Bu öğrencilere eğitim derecelerine göre ödüllendirilecektir. Numune Çiftliği’ne müdür ve uygulama eğitimi yaptıracak hoca ve ustalar tayin edilmiştir.

Yeni kurulan Meclis-i Ziraat, Numune Çiftliği idaresine nezaret edecek, vilayetlerle yazışarak yeni ziraat aletlerinin yaygınlaştırılmasını sağlayacak ve ziraatın gelişmesine çalışacaktır. Meclis üyeliğine ziraat konusunda uzman olan Bursa Vilayeti eski Ziraat Müdürü Amasyan Efendi ile Tuna Vilayeti Ziraat Müdürü Kiğork Efendi tayin edilmiştir.¹²

B- HALKALI ZİRAAT MEKTEBİ

Sultan II. Abdülhamid tahta geçip savaşı atlattıktan sonra reform girişimlerine hız vermiş ve ilk girişimde bulunduğu yeniliklerden biri modern bir ziraat mektebi açmak olmuştur. 1879 yılı başında Maslak tarafında Ayaz Ağa Çiftlik-i Hümâyûnu’nda Ziraat Mektebi açılması emrini vermiştir. Okulun kurulması ve donatılması konusunda Mösyö Fremi isimli bir Fransız uzmana Padişah tarafından özel bir rapor hazırlattırılmıştır. 1 Temmuz 1879 tarihinde Mösyö Fremi tarafından Padişah’a sunulan ayrıntılı raporda, okul için gerekli personel, çiftlik özellikleri, hayvanlar, binalar

¹⁰ BOA, İ. MVL, 242/8701.

¹¹ Ergin, a.ge., II, s. 473.

¹² BOA, İ.MMS, 133/5696.

konusu anlatılmıştır. Maslak civarındaki Çiftlik-i Hümâyûnun mektep için uygun olduğu belirtilmiş ve bina yönünden çiftlik binalarının yetersiz olduğu, öğrenci, personel meskenleri ve hayvan barınaklarının yapılması gerektiği anlatılmıştır.¹³

Ayaz Ağa Çiftlik-i Hümâyûnu'na Ziraat Mektebi ve Numune Çiftliği kurulması konusunda Padişah tarafından irâde çıkarılmasına rağmen bu okul kurulamamıştır. Kurulacak okul için çiftlikte hangi binaların terk olunacağına dair 1879 yılı Kasım ve Aralık aylarında Ticaret Nezareti ile Hazine-i Hassa arasında yazışmalar yapılmış ancak uygun yer bulununcaya kadar Saray'dan bir cevap alınamamıştır.¹⁴

Bunca yıl arzulanan ve çalışılan Ziraat Mektebi'nin açılmasına nihayet 16 Ağustos 1883 (12 Şevval 1300) tarihinde çıkarılan irâde ile karar verilmiştir. Halkalı Çiftliği satın alınarak Ziraat Mektebi yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁵

Ticaret ve Ziraat Nezareti idaresinde Küçükçekmece civarında Büyük Halkalı Çiftliği'nde kurulan Halkalı Ziraat Mektebi Nizamnamesi 13 Ağustos 1884 (1 Ağustos 1300/21 Şevval 1301) tarihinde Padişah irâdesi ile kabul edilmiştir. Parasız yatılı olan okulun öğrencileri çiftçi çocuklarından alınacaktır. Okul inşaatının 13.000 lira masrafla tamamlanacağı hesaplanmıştır. Okulun nizamnamesi Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından hazırlanmış, Şûrâ-ı Devlet'de görüşülerek gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra 13 Ağustos 1884 (21 Şevval 1301) tarihinde Padişah'ın onayı ile kabul edilmiştir. *Büyük Halkalı Ameliyat Ziraat Mektebi Nizamnamesi* maddeleri.¹⁶

A- Okulun Yapısı İle İlgili Maddeler;

1. Osmanlı memleketlerinde modern usullerle ziraat yapabilecek çiftçi, bilgili koşumcu ve mirahur yetiştirmek üzere Ticaret Nezareti idaresi altında Küçük Çekmece kazasında Büyük Halkalı Çiftliği'nde yatılı bir ziraat mektebi açılmıştır.
2. Önce öğrencilere ve istekli ziraatçılara yeni ziraat yöntemleri (*usûl-i cedide-i ziraat*) okutulacak ve ikinci olarak ziraat teknikleri teorik ve uygulamalı öğretiler.
3. Okulun eğitim öğretim süresi üç yıl olup her sene otuz öğrenci ücretsiz olarak alınacak ve üç sene sonra bunların mevcudu doksan olacak ve üç sınıfa ayrılacaktır. Mezun olan öğrencilerin yerine otuz öğrenci alınacaktır.

¹³ BOA, Y.PRK.OMZ, 1/3.

¹⁴ BOA, Y.MTV, 3/4.

¹⁵ BOA, İ.DH, 892/71014.

¹⁶ BOA, İ.MMS,78/3427.

4. İş bu Ziraat Mektebi'ne öğretmenlerin ve binaların kapasitesi ölçüsünde sınavla olmak şartıyla Osmanlı vatandaşlarından ücretli ve yatılı öğrenci kabul edilebileceği gibi yalnız gündüzlü ücretli öğrenci kabul edilecektir. Ücretli öğrenciler, ücretsiz öğrencilerin haklarından yararlanamazlar. Ödenecek ücretler Ziraat Nezareti tarafından belirlenir ve ilan edilir.

B- Öğrencilerin Kabul Şartları;

5. Okula alınacak öğrenciler Osmanlı vatandaşı, çiftlik, bağ ve bahçe sahibi veya çiftçi çocuğu, iyi ahlaklı olması, on altı yaşından aşağı ve yirmi altı yaşından yukarı ve hatalıklı olmaması şarttır.
6. Okul her sene ekim ayı başında açılacak ve Ziraat Nezareti her yıl bu tarihten üç ay önce İstanbul ve icap eden vilayetlerden lüzumu kadar öğrenci isteyecektir.
7. Öğrenci alınmasıyla ilgili yazının Ziraat Nezareti'nden yazılarak mahallerine ulaşmasını müteakiben ilgili vilayetlerde beş üyeden oluşan bir adil heyet kurularak bu okula girmek isteyenlerin beşinci maddede yazılı şartlara sahip bulduklarına dair mensup oldukları kasaba ve köyün belediye veya ihtiyar meclisi mühürlü ve tasdik edilmiş senet ile memleket tabibi tarafından verilmiş bir sağlık raporu olduğu halde sınav için ilgili komisyona (*heyet-i udûl*) müracaat edecektir.
8. Yukarıdaki maddede yazı şartları taşımayan müracaat sahiplerinin başvuruları komisyon tarafından dikkate alınmayacak ve sınavları yapılmayacaktır.
9. Müracaatçılardan sınavda altıdan fazla yeteneği olan olursa Komisyon ihtiyaç kadarını ayıracak ve durumu yazı ile vilayetin valisine bildirecektir.
10. Öğrenciler kıraat ve kitabetten, kısa coğrafya, ondalık hesap ve oran hesaplarına kadar matematikten sınav olacaklardır.
11. Komisyon tarafından seçilecek öğrenciler ekim başında okulda bulundurulmak üzere vilayetlerden vaktiyle Ziraat Nezareti'ne gönderilecektir.
12. Öğrencilerin yol masrafları bağlı buldukları belediyeler tarafından karşılanacaktır.
13. İstanbul'a sınav için gelen öğrenciler özel deftere kaydedildikten sonra okula gönderilecektir.
14. İkinci madde gereğince yeni ziraat yöntemlerini öğrenmek isteyen ziraatçılar müstesna olmak üzere her sene alınan öğrenciler okula geldikten sonra ayrıca okulda müdürün başkanlığında öğretmenlerden oluşacak bir sınav komisyon

tarafından sınav yapılarak kabiliyetlerine göre sıra numaraları verilerek dereceleri özel deftere yazılacaktır.

15. Her yıl eğitim öğretim sonunda Nezaret'ten tayin edilen özel memurun başkanlığında okul öğretmenlerinden oluşan bir komisyon kurularak öğrencilerin sınavları yapılarak sınıfları değiştirilecek ve her sınıf öğrencisi bilgi ve yeteneğine göre sıra ve dereceleri tespit edilerek ayrıntılı bir şekilde Nezarete bildirilecektir.

C- Ödüller;

16. Komisyon önünde yeteneğini göstererek üst sınıfa geçen öğrencilere bir diploma (şahadetname) verileceği gibi bunların memleketlerine kadar yol harcırahları okul tarafından karşılanacaktır.
17. Diploma alan öğrencilerin birincilerine bin beş yüz, ikincisine bin iki yüz ve üçüncüsüne sekiz yüz kuruş okul tarafından nakdi ödül verilecektir.
18. Okuldan diploma alarak mezun olan ücretsiz öğrencilerin pekiyi (âlâ) ve iyi (karib-i âlâ) derecelerini kazananlar kura'dan muaf olacaktır.

D- Eğitim ve Öğretim;

19. Eğitim ve öğretim teorik ve uygulamalı olmak üzere iki bölümden oluşur.
20. Teorik bölüm
- Türkçe dil bilgisi
 - Arazi ve ziraatla ilgili kanunlar
 - Hesap tekniği ve ondalık hesap
 - Arazi ölçümü ve arazi düzeltme yöntemi
 - Muhtasar ilm-i hikmet-i tabi'ye (Kısa fizik ilmi)
 - Astronomi (Fenn-i alâ'im-i cevve)
 - Kimya
 - Ziraat

21. Uygulama bölümü

Bahçivanlık;

- Sebze bahçesi
- Meyve bahçesi
- Ağaç budama
- Ağaç aşılama

Bağcılık:

Bağ yetiştirmek

Budamak

Aşlamak

Dut bahçesi ve ipek böceği yetiştirmek

Orman kurmak

Hayvan koşmak

Çift hayvanı bakmak

Çift sürmek

Tohum ekmek

Ürün toplamak

Keten ve kenevirde tel yapmak

Koyun kırkmak

Çiftlik arabası ve ziraatla ilgili alet ve edevatları kullanma yöntemi

Gelir getiren hayvanlara bakmak ve her cinsten kuvvet ve mahsulâtça kabiliyet derecesini belirlemek

Hayvanların yaşlarını belirlemek

Hasta hayvanları tedavi etmek

Tereyağı ve peynir yapmak

Ziraat aletlerinin tamiri

Ziraat defteri yöntemi

E- Öğretim Görevlilerinin Oluşturulması ve Atanması;

22. Teorik ve uygulama öğretmenlerinden oluşacak öğretim görevlileri tarafından öğrencilere gerekli uygulamaları yapmak ve öğretmenlere yardım etmek üzere ayrıca ustalar bulundurulacak

Teorik ve Uygulama Dersleri Öğretmenleri;

23. Teorik ders öğretmenleri okul müdürü de dâhil olduğu halde iki Osmanlıca dil bilgisi öğretmeni, birer matematik, fizik ve ziraat teknikleri öğretmenlerinden ibarettir.

24. Uygulama öğretmenleri ziraat tatbikatı (ameliyat-ı ziraat) öğretmeni, bahçe teknikleri (fenn-i bağcivani), baytarlık (fenn-i baytarî) ve ziraat defteri yöntemi öğretmenlerinden oluşur.

25. Ustalar, birer çiftçi, koşumcu, mirahur, peynirci, marangoz ve demirciden ibarettir.

26. Okul müdürü ve tüm öğretmenler öğretimine memur oldukları ilim ve fenleri tahsil ettiklerine dair diploma sahibi olmaları şarttır.
27. Okul müdürü ile teorik ve uygulama ders öğretmenleri Ziraat Nezareti tarafından atanır. Ustalar okul müdürü tarafından atanır ve memuriyetleri Nezaret tarafından tasdik edilir.

F- Teorik Dersleri Öğretmenlerinin Görevleri;

28. Müdür ziraat idare tekniği konusunda öğretim yapmakla görevlidir.
29. Osmanlıca dil bilgisi birinci öğretmeni (muallim-i evveli) arazi ve ziraata dair kanunlar ile Osmanlıca güzel yazı yazma yöntemi öğretimi yapar.
30. Osmanlıca dil bilgisi ikinci öğretmeni birinci ve ikinci sene öğrencilerine Osmanlı kanunları dersini verir.
31. Matematik öğretmeni matematik, ondalık yöntemi, arazi ölçümü, zemin düzeltme yöntemi derslerini okutur.
32. Fizik öğretmeni kısa fizik, meteoroloji ve kısa kimya dersleri okutur.
33. Ziraat öğretmeni ziraat bilimi ve mal terbiyesi yöntemi derslerini verir.

G- Uygulama Dersleri Öğretmenlerinin Görevleri;

34. Ziraat tatbikatı öğretmeni ziraat aletlerinin usul ve kullanımı, tarlalar dair tüm uygulamalar velhasıl çiftliklerle ilgili iç ve dış tatbikatları öğrenciler öğretir ve uygulatır.
35. Bahçıvanlık öğretmeni sebze ve meyve bahçeleri yetiştirmekle beraber öğrenciler bu tatbikatları ve meyve ağaçlarını aşılama ve budama kısacası bahçıvanlıkla ilgili konuların teorik ve uygulamalarını öğretir.
36. Baytarlık öğretmeni çiftlikte bulunan hasta hayvanları tedavi etmekle beraber öğrencilere baytarlık bilimine dair kısa bilgi ve bir hayvanda meydana gelecek her hangi bir hastalığı derhal tedavi etmek yöntemini öğretecek ve uygulayacaktır.
37. Ziraat defteri tutma yöntemi öğretmeni çiftlik muhasebecisi olup öğrencilere çiftlik defteri oluşturma yöntemini öğretir.

H- Ustaların Görevleri;

38. Çiftçi, tarlalarda her türlü hububat ve nebatatın ekimi, hasat zamanında ürünleri toplamayı depolamayı, ot biçip kurutmayı,

- yığın yapmayı kısacası çiftlik dâhilinde ekip biçme ile ilgili tüm işleri öğrencilere talim ve yaptıracaktır.
39. Koşumcunun görevi çiftliğin her türlü koşum işlerini öğrencilerle beraber yapmak ve hayvanlara koşum, semer vurmak, boyunduruk, sapan, süngü, tırmık ve diğer çeşitli ziraat aletlerini takmak, her türlü araba kullanmak, çeşitli çift sürmek ve bundan başka çiftlik dâhilinde kullanılacak her türlü ziraat makinelerini tamir etmekle beraber bunların yapımını öğrencilere uygulamak hususlarından ibarettir.
 40. Mirahurun görevi tüm ahırlar ile ağıl ve kümeslere dair işlere refakat etmek, hayvanları tımar edip yemlerini vermek, ahırlar temizlemek, gübre yığını yağmak gibi çeşitli görevleri öğrencilere yaptırarak bunlara hayvan beslemek ve yetiştirmek usûlünü öğretmektir.
 41. Çiftçi, koşumcu ve mirahur otuz sekizinci, otuz dokuzuncu ve kırkinci maddelerde yazılan görevlerini okul müdürünün emri ve ziraat tatbikat öğretmeninin nezareti altında olarak ifaya ve kendilerine teslim edilmiş olan tüm aletler e hayvanların iyi muhafazasına mecburdurlar. Nizama aykırı hal ve harekette bulunan ustalar ziraat öğretmenine ve ziraat öğretmeni de okul müdürüne karşı sorumludur.
 42. Peynirci meşhur ve bilinen peynirlerle iyi tereyağı imal edecek ve bu imalat sırasında peynirhanede öğrencileri de çalıştırarak imalatı onlara öğretecek.
 43. Marangoz gerek çiftlikte kullanılmak ve gerek dışarıda satılmak üzere sipariş olunacak yük ve el arabalarını ve her türlü ahşap aleti marangozhanede öğrencilerle birlikte imal edilecektir.
 44. Demirci çiftlikte kullanmak ve dışarıda satılmak üzere sapan ve süngü gibi demir aletler müdürün emriyle imal ve tamir edecek ve nalbantlık görevini dahi yapacaktır.
 45. Marangozluk ve demircilik sanatlarında meleke hasıl edebilmeleri için mekteb öğrencilerinin dönüşümlü olarak marangoz ve demirhanelerde çalıştırılmaları uygun olacaktır.
 46. Peynirhane, marangozhane ve demirhane ikinci müdür olan ziraat öğretmenin idaresi ve kontrolü altında olacaktır.
 47. Müdürün görevi önce öğrencilerin etüt odaları, yemekhane ve yatakhanelerde edebane hareket etmelerine, ikinci olarak derslerin ve çeşitli uygulamaların iyi yapılmasına, üçüncü olarak öğrencilerin özel zamanlarında dersler ve tatbikatlar ile uğraşmalarına nezaret etmek ve dördüncü olarak her akşam okul müdürünün sıradan olayları haber vermek konularından ibarettir.

48.Öğretim Komisyonu (Encümen-i Tedris) tüm hocalardan oluşup görevi her on beş günde bir kere müdürün başkanlığında toplanıp eğitim öğretim yöntemlerinin uygulanma ve ıslahına dair müzakere etmektir.

İ- Çiftlik ve Okulun İdaresi:

- 49.Müdür tüm memur ve öğretmenlerin başı olup okulun tüm işlerine nezaret edecek ve maiyetinde bir kâtip ile bir muhasebeci, öğretmenlerden bir muhasebeci muavin ve bir de harç vekili bulunacaktır.
- 50.Okul müdürü doğrudan doğruya Nezaretle yazışma ve bütçe dâhilinde oluşacak masrafların sarfına yetkili olup bunun dışında keyfî hiçbir masraf etmeğe hak ve yetkisi olmayacaktır.
- 51.Müdürün idarece görevi, yeni yöntem hesap defteri tutturmak, ikinci olarak kullanımını faydalı gördüğü defter ve diğer konuları ziraat idaresi tarafından gönderilecek memurların incelemelerine sunmak, üçüncü olarak her yılın birinci ve ikinci ayı hesaplarını ve muvazene defterinin hülasasına bakarak yazı ile Nezarete göndermek ve saklamak her ayın ilk on gününde okulla çiftlikler idaresine dair Nezaret makamına raporla bilgi vermek velhasıl okulla çiftliğin nizamname ve özel talimatlar(talimat) hükümlerine göre iyi idaresine dikkat etmek maddelerinden ibarettir.
- 52.Ziraat öğretmeni, okulun asayiş düzenine dikkat ve nezaret edecek ve gerekli durumda müdüre vekalet edecektir.
- 53.Kâtip, yazıları kaydedip saklayacak ve okulla çiftlikler yazışmasını yapacaktır.
- 54.Muhasebecinin görevi okul ve çiftlik genel hesaplarını tutmak ve sandığı idare etmek maddelerinden ibarettir. Ancak muhasebecilik görevi defter usûlünü ziraat öğretmenine havale kılacak ve bu göreve tayin olacak kişi elli bin kuruşluk kefil verecektir.
- 55.Muhasebeci muavini de muhasebecinin maiyetinde olup görevi muhasebeci tarafından belirlenip verilecektir.
56. Harc memuru (Vekil-i harc) ambarlarda bulunan eşyanın saklanması ve tüm ürün ve yiyeceklerin saklanma ve harcanmasına memur olduğu gibi çamaşırhane, yemekhane, mutfak ve diğer yerlerin düzen ve temizliğine, erzak ve sairinin israf ve suistimalının meydana gelmemesine nazar-ı dikkat edecek, günlük yenilecek ve içileceklerin hesabını tutacaktır.

57.Okul tabibi haftada iki ve gerekli durumlarda birkaç defa okulda bulunacaktır.

58.Eczacı tüm tıbbi ve baytarlıkla ilgili ilaçları yapıp dağıtacaktır.

59.Ziraat Nezareti iş bu nizamnamenin icrasına memurdur.

17 Şevval 1301/28 Temmuz 1300

(9 Ağustos 1885)

ŞÛRA-I DEVLET (mühür)

İsmiyan Efendi ve Dikran Kalfa, Ziraat Mektebi binalarının yapımı için keşif yapmış ve bu keşif raporuna dayanılarak Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından okul binasının masrafları bir defter halinden çıkarılmıştır.¹⁷

Ziraat ve Baytar Mektebi olarak kurulmuş olan okul inşaatının yapımına 1884 yılında başlanmıştır. Okul binasının bir kısmı 1891 yılında tamamlanarak baytar kısmı eğitim öğretime başlamış, ziraat kısmı 1892 yılında tamamlanarak ziraat kısmına öğrenci alınmıştır. Gerekli sınavlar yapılarak ziraat bölümüne alınacak öğrenciler belirlenmiş ve okulda toplanmıştır. Nizamname hükmünce öğrencilerin derslere başlama zamanı Rumi takvime göre ekim ayının biri olarak belirlenmiştir. Ara sıra okula giderek okulda düzen ve intizamı kontrol etmekle Padişah tarafından görevlendirilen Ziraat Bankası ve Ziraat İdaresi Müdür-i Umumisi Cemal Bey'in 12 Ekim 1892 (30 Eylül 1308) Çarşamba günü okula giderek okul müdürü, memurlar ve mevcut öğretmenler hazır olduğu halde ziraat kısmının açılması ile derslere başlanması, aynı zamanda baytar bölümünde bu seneki sınavda ilk üçe giren efendilere diğerlerine teşvik olması için mükâfat hediyeler verilmesi Padişah tarafından 12 Ekim 1892 (30 Eylül 1308) tarihinde emredilmiştir.¹⁸

Ziraat ve Baytar Mektebi'nin Ziraat Bölümü'nde üç yıllık ders programı ayrıntılı olarak yazılmıştır. Bu ayrıntıda dersler önce yazıldıktan sonra derslerin konuları, kaç saat okunacağı, derslerin sınıflara göre dağılımı ve dersleri okutacak öğretmenler belirlenerek tablo haline getirilmiştir.¹⁹

¹⁷ BOA, İ.MMS,78/3427; *Türk Ziraat Tarihine Bakış*, İstanbul, 1938, s. 193.

¹⁸ BOA, İ.HUS, 4/1310.Ra.106.

¹⁹ BOA, Y.A.HUS,265/153.

Okutulacak Konular (Tedris Olunacak Mevâd)	Öğretmenlerin İsmi (Esami-i muallimin)	Öğret- menin sıra sayısı	Kaç sene Okutul acağı	Birinci sene ders saati	İkinci sene ders saati	Üçüncü sene ders saati
İlm-i cebir; fen mekaniği, İlm-i hendese; fenn-i mesahe-i zemin, resm-i hat	Ethem Bey	1	2	80	64	
İlm-i kimya-ı umumi ve zirai	Arif Bey	2	3	64	32	32
Fenn-i ziraat	Ağaton Efendi	3	3	48	48	32
Bağcivanlık ve fenn-i isticâr-ı müsmire ve ormancılık	Mazhar Bey	4	3	32	32	64
İlm-i hendese-i ziraat, tathir-i arazi ve saki ve irva	Aram Efendi	5	3	32	32	32
Hayvanat-ı muzirra ve nafia, arıcılık ve ipekcilik	Zakaryan Efendi	6	2		32	32
İlm-i nebatat			2	48	48	
İlm-i hikmet-i tab'iye ve ilm-i alâim-i cûye	Hudaverdi Efendi	7	2	64	32	
Ma'deniyat ve ilm'ül-tabakat'ül arz			2		32	32
Usûl-ı muhasebe-i ziraiye ve coğrafya-ı ziraiye		8	2	32	32	
İlm-i hayvanat ve fen-i idare-i mevaşi	İsterati Efendi	9	3	32	64	32
Ziraata ve araziye ve ormanlara muteallık kavânin ve nizamât	Şevki Efendi	10	1	48		
İlm-i servet ve ilm-i idare-i ziraat		11	2	32	64	
Zayî-i ziraiye		12	1			64
Bağcılık		13	1			32
İlm-i hıfzısıhha		14	1			32
Lisan-ı Fransevî	Baytar mektebi	15	3	64	32	32
Fenn-i furusiyet	muallimini	16	1	32		
Fenn-i bayatari	tarafından tedris olunacaktır	17	1			48
Yekun		17	3	544	544	528

Ziraat Mektebi'nde ders yılı sonunda derslerin sınavları Rumi Takvime göre temmuz ayı başından itibaren yapılmaktadır. Sınavlar ders için ayrı kurulan üç kişilik komisyonlar tarafından yapılmakta olup ders öğretmeni de üç kişilik komisyonda yer almaktadır. Sınavlar iki veya üç gün ara ile yapılmıştır. Komisyon üyeleri daha çok diğer okul hocaları, diğer kurumlarda çalışan uzmanlardan ve Ziraat Mektebi'nde başka derslere giren hocalardan oluşmuştur. Rumi 1310 (1894) yılı Temmuz ayında Okulun Ziraat ve Baytar bölümlerinin ilk iki sınıflarının sınavlarında komisyon üyesi olarak Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Sultani'den ve ilgili daireler müdür, müfettiş, mühendis gibi çok sayıda uzman görevlendirilmiştir.²⁰

²⁰ BOA, Y.MTV, 98/83.

Bir sonraki eğitim öğretim yılı olan 1894-1895 öğretim yılında Baytar Bölümü Ziraat Mektebi'nden ayrılmıştır. Ayrılmada okuldaki yer darlığının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Baytar kısmı Cüdi (Cinci) Meydanında Sıhhiye Baş Kâatibi Esat Beyin konağı kiralanarak Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi adı altında teşkilatlandırılmıştır.²¹

Ziraat Mektebi'nde kullanılacak ders kitapları, ders tatbikatlarında kullanılacak modeller ve tarım aletleri Avrupa'dan satın alınmıştır.²² Harman makinesi bu aletler arasında yer almaktadır.²³

Ziraat Mektebi çiftliklerinde hayvan ıslahına önem verilerek İsviçre'den merinos koyun, koç ve boğa getirilmiştir. Ayrıca sığır ıslahında Kırım, Halep, Rumeli cinsi boğalar getirildiği²⁴ gibi İngiltere'den boğa ve inek getirilmiştir. Bu ırk hayvanlarının Osmanlı memleketlerinde yetiştirilmesine çalışıldığı gibi yerli ırkları bu damızlık erkeklerle dölemek suretiyle yerli ırkların ıslahı yoluna gidilmiştir.²⁵

Ziraat Mektebi'nde bitki ve hayvan hastalıkları ile mücadele etmek üzere, numune ilaç tedavisi yapıldığı gibi hayvan hastalıklarında cerrahi tedavi de yapılmaktaydı. Ateşli çıbanı (cemre) ameliyatla almak üzere 1894 yılında Avrupa'da ameliyat malzemeleri ithal edilmiştir.²⁶

Sonuç

Türkiye'de modern ziraat eğitimi 1847 yılında başladıktan sonra kesintiye uğramış 1883 yılında açılma kararı ile okul binası yapımı Halkalı'da başlamış ve inşaatın kısmen tamamlanması ile 1891 yılında Halkalı Ziraat ve Baytar Mekteb-i Âlisi'nin Baytar Bölümü eğitim öğretime başlamış, bir yıl sonra da Ziraat Bölümü'ne öğrenci alınarak 1892 yılında modern ziraat eğitimi kesintisiz devam etmek üzere başlamış oldu. Halkalı Ziraat Mektebi'nin açılmasını müteakiben vilayetlerde de ziraat mektepleri açılmaya başlamıştır.²⁷ Bundan dolayı Halkalı Ziraat Mektebi'ni

²¹ Nihal Erk & Ferruh Dinçer, *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara, 1970, s. 24.

²² BOA, İ.OM, 1321.R.5/9.

²³ BOA, İ.OM, 1325.C.4/12.

²⁴ BOA, İ.OM, 1312.Ş.4/2.

²⁵ BOA, İ.OM, 1325.R.22/2.

²⁶ BOA, İ.OM, 1312.C.2/2.

²⁷ Cafer Çiftçi, "Hudâvendigâr Hamidiye Ziraat, Ameliyât Mektebi", *Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa Sempozyum Kitabı* (Ed. C. Çiftçi), 2009, Bursa, s.291-313; Yusuf Oğuzoğlu, "Bursa Hamidiye Ziraat Mektebi ve Bir Uygulama", *Bursa'nın Köklü Eğitim Kurumları Bursa Ziraat Mektebi*, Bursa, s.5-19.

diğerlerinden ayırmak üzere “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alîsi” ismi kullanılmıştır. Okul, Osmanlı’dan sonra Türkiye Cumhuriyeti devrinde de hizmet vermeye devam etmiştir.

Okul, 2001-2002 Öğrenim yılından itibaren peyzaj ağırlıklı öğretim yapması için Zirai Üretim İşletmesi ve Peyzaj Meslek Lisesi adını alır. 04.07.2005 tarih ve 2005/9139 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile okul kapatılır ve yerine Halkalı Zirai Üretim İşletmesi Tarımsal Yayım ve Hizmet İçi Eğitim Merkezi Müdürlüğü kurulmuştur.²⁸

²⁸ http://www.halkaliziraat.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=55, (2010).